

POLITICKÁ GEOGRAFIE

Čtenářský deník 2.

Geopolitika

Vypracování:

Beck, U. (2004) *Společnost světového rizika znovu: hrozba terorismu.*
In Beck, U.: *Společnost světového rizika.* Sociologické nakladatelství,
Praha, str. 294-314.



V první části se autor věnuje světové **rizikové společnosti** (dále jen SRS). Autor toto slovní spojení interpretuje a pohrává si se slovíčky. Beck teorii SRS ztotožňuje s teorií o **úpadku západního světa**. Hovoří o stírání hranic nekontrolovatelných rizik (ty ale nejsou vázána na jedno místo, nejsou kontrolovatelná na úrovni národního státu). V SRS rozlišujeme 3 různé osy konfliktu (globální rizika): **ekologická, globální finanční krize, globálních teroristických sítí**, které na sebe navzájem působí a ohniskem je **terorismus**. Rizika jsou **globální** (ne ve smyslu homogenizace světa) – týkají se centra i periferie, ale periferie se nemůže bránit (např. globální finanční krize).

Globální problémy – konflikt: ochrana dešťových pralesů X zvětšující se podíl světových zdrojů energie vlastněných rozvinutým světem. Řešení globálních problémů povedou ke vzniku **globálních institucí** a regulací (rozbíjení existujících centrálních institucí) pro řešení ekologických hrozeb. Finanční krize v roce 1929 – Instituce bretonwoodského systému byly globálním řešením tohoto globálního problému. Dnes globální trhy více globalizovány a liberalizovány a naproti tomu globální instituce pro jejich kontrolu redukovány.

Ekologické a finanční konflikty akumulace zla a produkce statků. Teroristická aktivita je jen zlá, cílem je vyvolat záměrně účinky – podřývat důvěru ve spoluobčany, cizince, občany, vlády na celém světě. Identitu národního teroristy určují **vlády** a **státy**. Strach západního světa z islámského světa je přesně to co chtějí, přiznat jejich sílu. Hrozba terorismu se vztahuje k indonéskému, filipínskému, malajskému a africkému světu. Autor kritizuje přístup Ameriky k řešení hrozby v podobě terorismu. Globální environmentální a finanční rizika nejsou dnes opravdově uznána, ale riziko terorismu je jasným **globálním protihráčem** v očích národa, ekonomiky, občanské společnosti. Pokroky ve finanční a komunikační technologii jsou tím co umožnilo globální terorismus.

11. září se stalo důležitým mezníkem: národy světa (společný strach lidstva) se spojily proti globálnímu nepříteli. Dnes dochází ke **globalizaci politiky**, formování státu v rámci nadnárodních kooperujících sil. Proti tomu stojí antiglobalizační hnutí (bojující za globální spravedlnost). **Národní stát** – určen hranicemi, policie, zločin – už není věcí vnitřní

záležitostí, ale **globální**. Ovšem v případě důsledků teroristického útoku do „hry“ vstupuje opět stát. Podle autora také 11. září odhalilo nedostatky neoliberalismu (ekonomika vytlačí politiku, snížení role státu) – ne vždy je vhodné všechno privatizovat (letectví v Americe). Neoliberalismus se hodí jen do dob, dokud nevyvstane nějaký problém. Stát → daně → veřejná sféra, demokracie, občanská společnost → legitimita → bezpečnost. Autor se velmi kriticky staví k neoliberalismu – protože na jednu stranu po útocích z 11. září je žádoucí nastolit *nadnárodní pravidla* ekonomického chování, ovšem na stranu druhou vlády se mají přidržovat národních hranic (rozpor).

Také došlo k uzavření propasti mezi světem, který z globalizace těží a těmi kdo se jí cítí ohroženi. Žádný stát nemůže zajistit bezpečnost sám, důležitá je nadnárodní spolupráce (proti finančním rizikům, klimatickým katastrofám, organizovanému zločinu). Národní stát je určen suverenitou a autonomií. Sdílená suverenita onu samotnou suverenitu státu nesnižuje, ale ve skutečnosti ji naopak **zvyšuje**. Amerika prosazuje tzv. *multilateralismus*, kdy existují dohlížetelské státy (nebezpečí vybudování „pevnosti státu“, Západ X ostatní) a kosmopolitní státy. Autor navrhuje pro přežití světa zvolit ideu kosmopolitního státu – nutnost solidarity s cizinci jak uvnitř, tak i vně národních hranic. Jde nejen o boj proti teroru, ale také proti příčinám jeho. Kosmopolitní stát dle Becka zajistí vhodné podmínky pro existenci a toleranci různých národních a náboženských identit.

SRS zpochybňuje **metodologický nacionalismus**, který ztotožňuje národ a národnost. Jinou teorií je *normativní nacionalismus* – každý národ má právo na sebeurčení. Kosmopolitní sociální věda se zabývá různými verzemi vývoje politiky a společnosti nevázané hranicemi. Dříve existovalo rozdělení národního na vnitřní a vnější (vládl národní stát). V mezinárodním měřítku se hovoří dnes o *multikulturalismu* (což je vymezení vůči cizímu). Je velmi těžké stanovit hranice mezi národním a mezinárodním, vzniká nové mapování prostoru a času.

Můj názor:

Článek, i přesto že se mi na první pohled jevil dlouhý a složitý, je velmi zajímavý a nutí k zamyšlení. Ústřední událostí od které se článek dále rozvíjí je **11. září 2001**, kdy byl svět svědkem jednoho z největších teroristických útoků moderní doby. Ztotožňuji se s názorem autora, který tento bod (datum) považuje za *výrazný předěl*. Ovšem nejen globálním teroristickým útokům je věnovaná pozornost, ale také ekologickým a **finančním krizím**. Poslední zmiňovaná krize podle Becka má katastrofální důsledky, např. rok 1929 jejíž důsledky měly politické dopady a nelze vyloučit že se historie nebude opakovat (což dokazuje dnešní situaci). Teroristické hrozby v dnešním světě podřívají důvěru ve spoluobčany a zvláště pak v cizince na celém světě!

Pan Beck rozebírá hlavně roli USA a její přístupy k *nadnárodnímu terorismu*. Kritika směřuje zejm. na Bushe a jeho postoj k islámským teroristům → čímž v podstatě hází všechny islámce do „jednoho pytle“ a co víc právě onen strach, posiluje sebevědomí teroristů, pač tím že se Západ bojí, přiznává jaká je jejich síla. Pravdou je, že šablonu *kdo terorista je a kdo už není* vytváří samotné vlády a státy, což dále bezmyšlenkovitě přebírají ostatní státy, proto se domnívám, že by toto určení mělo probíhat v měřítku nikoliv lokálním, ale nadnárodním.

Zajímavá se mi jeví i myšlenka globálního *environmentálního* a *finančního* rizika, které ještě nebylo nikdy opravdově uznáno a naproti tomu to **teroristické** riziko byla velmi rychle mezi občany, národy přijato. S touto tezí se s panem Beckem neztotožňuji, protože pokud se zaměříme na média, pak dnes se na nás ze všech stran „valí“ titulky věnující se **finanční krizi**. Slovo krize se objevuje ve všech jazycích světa a uvědomují si ji i malé děti ve školkách. Bohužel ale jen **finanční**, co se týká problému globálního oteplování (popř.

jiných environmentálních témat) je jim věnovaný stále malý prostor. Je tedy otázkou: Kdy začneme řešit hrozící problémy spojené s globálním oteplováním? Není na čase, aby se lidstvo učilo z chyb (viz finanční krize) a vzalo iniciativu do svých rukou a ne jen **čekalo** až krize (environmentální) udeří v celé svoji síle?

V článku se velmi kriticky přistupuje k myšlence neoliberálního státu jakožto trvale neudržitelného modelu. Souhlasím s tím, že nadměrný liberalismus (snížení role státu) a podpora privatizace není zrovna šťastná. Ale přirovnání autora: „Amerika se může zneoliberalizovat až k smrti“ a to že nenabízí žádná řešení v době krizí je značně zjednodušeno. Protože s neoliberalismem je také spojen rozvoj nových technologií (nanotechnologií), které se snaží odhalit popř. „bojovat“ s terorismem, tuto ideu bych tolik nezatracovala.

Otázky:

1) Je pravdivé tvrzení, že nadnárodní instituce (např. NATO, OSN) ztrácí svoji moc? Pakliže ano, uveďte konkrétní událost, která dokládá toto tvrzení.

2) Skutečně je role národního státu dnes bezvýznamná?

3) Je opodstatnitelné věnování veškeré pozornosti hrozbě terorismu před environmentální a finanční krizí? Jinak tedy řečeno způsobuje finanční (popř. environmentální) krize dopady menšího měřítka než ta teroristická?

4) Jakou roli hrají média při šíření terorismu?

ÓTuathail, G. (2002) *Post-Cold War Geopolitics: Contrasting Superpowers in a World of Global Dangers*. In Johnston, R. J., Taylor, P. J., Watts, M. J. (eds.) *Geographies of Global Change. Remapping the World*. 2nd. ed. Oxford: Blackwell, str. 174-189.



Období Studené války bylo nebezpečným obdobím v dějinách lidstva, kdy dvě světové velmoci (SSSR, USA) se navzájem **ohrožovaly** nukleárními hlavicemi. USA, SSSR testovaly tisíce jaderných zbraní za účelem „národní bezpečnosti“. Po události v Hirošimě si lidé uvědomili, že žijí v novém technickovědeckém teroru. Dvě supervelmoci tím dali najevo, že mohou zničit kohokoliv si umanou. V historii byly 3 momenty – Berlínská krize (1961), Střední Východ 1967, Sovětské střely na Kubě 1962 – kdy se supervelmoci ocitly na *pokraji války* (někdy chybělo skutečně jen málo pro vypuknutí války). Rozpad Sovětského svazu (konec komunismu) signalizoval **nový začátek** a uklidnění situace v otázce nukleárních zbraní. Svět se zdál být více bezpečný bez ideologických konfrontací a armády a supervelmocí. Vědecko-technický teror opět ožil na konci 2. světové války během studené války – zbraně hromadného ničení, biologické a chemické zbraně – jsou přítomny ve stále větším počtu zemí. Po událostech v Iráku, 11. září 2001 jsou zbraně hromadného ničení stále ohrožující obyvatelstvo 21. století.

Počátky geopolitiky sahají do 19. století a jsou spojené s akademickými vojenskými institucemi státu, které byly nebo se snažily stát velkými mocnostmi. Geopolitika byla ve službách politických špiček zemí a snažila se vzdělávat v diplomacii a řízení armády. Tradiční

forma geopolitiky je nazývána ortodoxní geopolitika a jejím hlavním úkolem bylo upevňování a rozšiřování moci státu a jeho představitelů. Dnes se změnila z ortodoxní na **kritickou geopolitiku**, která neuznává centrální zaměření na stát a moc velkých institucí, ale uznává *mezinárodní spolupráci* mírových hnutí, hnutí za lidská práva a ochranu životního prostředí. Kritická geopolitika neuznává dělení světa na „my“ a „oni“, ale jak definovat národní bezpečnostní hrozbu.

Kritickou geopolitiku dělíme do 4 konceptů:

- 1) **hegemonické státy a jejich spojenci**
- 2) **technicko-územní komplexy** – akumulace: technologií, dopravy, zbraní
- 3) **geopolitické ekonomie** – obchod a spotřeba zboží
- 4) **geopolitický diskurz** – rétorika a symbolika

Na základě těchto 4 konceptů vymezujeme v historii geopolitiky **3 geopolitické světy:**

- A) rivalita světových impérií (1870–1945)
- B) studená válka (1945–1991)
- C) po studené válce (1991 – dnes)

Geopolitický diskurz je obvykle zjednodušen na hledání jediného hegemonního státu, dále geopolitika používá termín národní bezpečnost (USA), environmentální dopady (Rusko). Komunisté **hledali nepřitele** v celosvětovém komunistickém spiknutí. V 80. letech v Africe ve snaze Nelsona Mandely o ukončení apartheidu, dále ve vzpouře obyvatel Filipín proti diktatuře, dnes je takto chápána globální hrozba terorismu.

Za zásadní znak v období po studené válce je současný rozdíl v situace supervelmocí – během období Clintonovy éry se USA těšilo ekonomickému rozvoji naproti tomu Rusko upadalo. USA se stává **hypervelmocí** s rozvojem ekonomiky a neustále se zvyšujícím rozpočtem do *ochrany státu*. Na druhé straně stojí Rusko, kde panuje ekonomická krize. Transformace z centrálně direktivního plánovaného systému na kapitalistický systém probíhal zcela odlišně než v USA. Kolem 50 % Rusů žije s 30-35 dolary měsíčně na hranici chudoby a 25 % obyvatel žije nepatrně nad touto hranicí. Typická je rozšiřující se **korupce** a rozrůstající mafie. Znakem dopadu kolektivizace je **snížená naděje dožití** (2001 65,9 roků pro muže i ženy). Důležité také byla otázka kdo se zmocní **plynových a ropných společností**, zmocnily se jich oligarchové (zapletení takových osob jako Jelcin) → bohatly oligarchové na úkor nízké třídy obyvatelstva. Finance směřované do *obrany státu* v Rusku se výrazně snížily, což se projevilo ve válce v Čečně. USA dnes označuje Rusko hypervelmocí, avšak Rusko sebe označuje za demodernizaci.

Jaderný arsenál USA a Ruska je řízený stanovami START I. Oba státy vyjednávají stanovy START II, v nichž je redukce jaderných hlavic do konce roku 2007. V podstatě jde o stálé snížování jaderných hlavic u obou zemí. Smlouvy mezi stranami jsou důležité hlavně proto, že silný arsenál v rukou slabého Ruska, by mohl být hrozbou → nutnost snižovat nukleární hlavice. Dnes jsou v **Rusku 4 jasná nebezpečí**: zastaralé vojenské varování systému Ruska, **zneužití nelegálního prodeje zbraní**, hrozba využití zbraní ve vnitřních konfliktech Ruské federace, nebezpečné nehody nebo katastrofy v nedostatečně zabezpečených systémech jaderné energie. Problém také vyvstává s výrobou a skladováním biologických a chemických zbraní. Hrozbu ze strany Ruska pociťují lidé nejen této federace, ale také sousední země (při jaderném výbuchu jako např. Černobyl nebyly akceptovány národní hranice). Iniciativa proběhla i na straně USA, kdy v roce 1992 přistoupila k financování programu odzbrojení, v rámci kterého bylo přemístěno a zabezpečeno velké množství jaderných zbraní v post sovětských zemích.

Podle Tuathaila je jaderná energie pouze jednou hrozbou pro **světovou riskantní společnost**, vedle ní jsou hrozby v podobě chemického a biologického inženýrství, agro-průmyslové potravní systémy. Globální nebezpečí, které je výsledkem technickovědecké modernizace a globalizace, nemůže být kontrolován jen národní bezpečnostními složkami. Za globální hrozby považujeme:

- 1) *socio-environmentální hrozby* – AIDS, BSE, kyselá dešť, globální oteplování
- 2) *politicko-ekonomické hrozby* – mezinárodní zločiny, „kyberatak“, globální terorismus
- 3) *hranice-neakceptující hrozby* – havárie jaderné energie, zbraně hromadného ničení.

Působení globálních hrozeb může postupovat rychle nebo pomalu: od rychle vzniklé nukleární exploze či zničení mrakodrapu po pomalé znečišťování ekosystémů planety průmyslovými toxiny.

Globální hrozby vyžadují koordinaci politickou na **globální úrovni**. Pro kolektivní bezpečnost je nejdůležitější propojení. Dohody a smlouvy se toto snaží zajistit prostřednictvím: Kjóto či nešíření zbraní hromadného ničení. Tento přístup je opakem *ortodoxní geopolitiky*, která prosazuje ochranu státu před jeho vnějškem. Ovšem v důsledku stále přetrvávajícího ortodoxního přístupu v určení „my“ (ve smyslu ohrožení) a „oni“ (ohrožující) a rozvojem, modernizací vojenských technologií může tato idea svět přivést do napětí.

Můj názor:

Jsem velmi ráda tomu, že článek věnující se světové rizikové společnosti a tento text (období po studené válce) mají spolu mnoho společného, a díky nimž jsem si vytvořila ucelenější náhled na celou problematiku „globální hrozby“. Forma, kterou autor tohoto článku zvolil, se mi jeví nenásilná a nenutící do jediné správné odpovědi o uspořádání světa. Autor na problematiku nahlíží z více úhlů pohledu.

Vývoj geopolitiky autor doplňuje konkrétními událostmi a situacemi, které přispěly nebo ovlivnily tento vývoj. Zlatou střední cestou ve vývoji geopolitického světa (2 supervelmoci) bylo období studené války. Situace v USA a Rusku po studené válce probíhala zcela odlišně.

Sovětský režim, který nastoupil v 30. letech 20. století, v Rusku si byl vědom své zaostalosti, ale netrpěl vůči Západu pocitem méněcennosti. Právě velké **sociální rozdíly** mezi lidmi vytvořili vhodné podmínky pro tento režim. Stalin a jeho následovníci v největší zemi světa stanovily hodnoty jako: bezpráví, neomezená moc, korupce, neúcta k životu, vojáctví, podezíravost a propastné sociální rozdíly. **Neúcta k životu** v Rusku se projevuje všude – masakry civilního obyvatelstva v Čečensku, mizení nepohodlných oponentů, likvidace těch, kteří příliš mnoho ví jsou krutou realitou obrazu dnešního Ruska. Jediní komu se režim líbí jsou samotní oligarchové. Právě tyto skutečnosti „posilují“ můj názor, že je potřeba neustále dohlížet na tuto velmoc.

Podezíravost, nenávisť ke všemu západnímu je tradiční myšlenkou na ruské politické scéně. Ruský imperialismus **usilující o nadvládu v Evropě** je podle mého názoru jedna z největších hrozeb současného „relativně klidného“ světa. Ale protože Rusko je jedním z největších států světa, který vlastní jaderné zbraně, má velmi silnou armádu a nadto ohromné energetické zdroje, pak ho považuji za velmi nebezpečný a je třeba neustále bdít a pozorovat jeho „kroky a opatření“. Za postup v pomyslném „hlídání“ Ruska bych podpořila snahy USA ke kontrole jeho jaderných zbraní.

K tématu „globální hrozby“ je jistě potřeba nahlížet velmi obezřetně. Otázkou je, kam až je možné zajít, při kontrole státu/ů („potenciální hrozbě“) a přitom nenarušit jeho (jejich)

„národní prostor“? Není výstavba protiraketového radaru až příliš? Nevede k destabilizaci systému mezinárodní bezpečnosti a tím se uzavírá cesta k řešení problémů diplomatickou cestou?

Otázky:

- 1)** Jak chápete dnešní uspořádání světa? Je rozložení „sil“ stejné jako tomu bylo po studené válce? Svůj názor zdůvodněte.
- 2)** Hypotetická situace: Použily by Spojené státy jaderné zbraně jako první proti zemi či skupině států, které by zabily několik tisíc Američanů chemickými zbraněmi?
- 3)** Jaké riziko představují v otázce „globální hrozby“ Čína popř. rozvojové země? Mají něco společného s Ruskem?